Romuald Traugutt
1826 - 1864

„Traugutt ocalił moralną wielkość powstania styczniowego […]. To on sprawił, że tak prędko po pozornej klęsce mogła się dokonać pełna rehabilitacja polskiej historii. Postawa, z jaką spotkał śmierć, obdarzyła współczesnych moralnym prawem do uznawania dawnej chwały za własną. Traugutt był jednym z nich. Nosił zwyczajny surdut i okulary w drucianej oprawie…”

Paweł Jasienica

Romuald Traugutt urodził się 16 stycznia 1826 roku we wsi Szostaków niedaleko Grodna, w niezamożnej rodzinie szlacheckiej. Miał dwa lata, gdy zmarła mu mama Alicja.

Wychowała go babcia Justyna. Był dobry z matematyki i języków obcych. Maturę zdał ze złotym medalem.

"Musisz być oficerem - będziesz Polsce potrzebny"- mawiała często babcia.

Romuald po ukończeniu gimnazjum marzył o studiach inżynierskich w Petersburgu,

jednak te plany nie powiodły się.

Nie przyjęto go z powodu jego pochodzenia.

W 1844 roku przyjęto go do wojskowej szkoły saperów i przydzielono do III batalionu, stacjonującego

w Żelichowie na Lubelszczyźnie.

Romuald Traugutt jak wielu Polaków, spędził w wojsku carskim 17 lat, czyli prawie całe dorosłe życie. Był wzorowym, szybko pnącym się po szczeblach kariery wojskowej żołnierzem. Prawdziwym chrztem bojowym był dla niego udział w tłumieniu Wiosny Ludów na Węgrzech. W 1849 roku walczył po przeciwnej stronie niż Józef Bem, Henryk Dembiński i tysiące anonimowych Polaków, bijących się „za waszą wolność i naszą”. Za kampanię węgierską Romuald Traugutt otrzymał srebrny medal, a w 1851 roku awansowano go na porucznika.

Podporucznik saperów Romuald Traugutt z żoną Anną z Pikielów, zdjęcie poślubne, lipiec 1852.

25 lipca 1852 roku Romuald Traugutt ożenił się z Anną Emilią Pikiel, córką znanego warszawskiego jubilera. Jak pisał w pamiętniku „Zostałem szczęśliwym mężem Anioła”. Zamieszkali w Żelichowie, potem w Dęblinie.

W 1853 roku urodziła im się córka Anna, w 1857 kolejna córka – Alojza. W 1859 przyszły na świat bliźnięta – chłopiec i dziewczynka

Kolejnym ważnym wydarzeniem w życiu Traugutta była wojna krymska w latach 1853-1856, w której wykazał się fachowością i zimną krwią w obliczu niebezpieczeństwa. Traugutt brał udział w obronie Sewastopola, gdzie walczył również największy pisarz rosyjski Lew Tołstoj. Traugutt nie okazywał strachu, ale nie okazywał też, by polityczna strona tej wojny cokolwiek go obchodziła. W styczniu 1859 roku przeniesiono go do korpusu inżynierów armii i został wykładowcą w Wojskowym Instytucie Galwaniczno-Technicznym. Awansowano go na kapitana i odznaczono Orderem św. Anny III stopnia.

Pod koniec 1861 roku Traugutt, mimo perspektywy dalszej błyskotliwej kariery,

poprosił o dymisję.

Prawdopodobnie z powodu osobistej tragedii.

Na przełomie lat 1859-1860 w ciągu zaledwie paru miesięcy zmarło kilka osób z najbliższej rodziny Traugutta: żona, dwoje młodszych dzieci i babka.

Zrozpaczony i osierocony Romuald wrócił w rodzinne strony, gdzie odziedziczył niewielki majątek w Ostrowiu pod Kobryniem.

Traugutt w mundurze podpułkownika saperów, 1862.

W tym samym roku poznał Antoninę Kościuszkównę, blisko spokrewnioną z Tadeuszem Kościuszką. Wkrótce poprosił ją o rękę i 13 czerwca 1860 wzięli ślub w Kłopcinie. 14 czerwca 1862 Romuald Traugutt został zwolniony z armii rosyjskiej. Dosłużył się stopnia podpułkownika. Zachował prawo do noszenia munduru i otrzymywał roczną pensję w wysokości 230 rubli srebrnych. W tym samym czasie w Kobryniu zmarł dwuletni syn Traugutta, Roman.

Traugutt w okresie dowodzenia oddziałem powstańczym w Kobryniu

Gdy w 1863 roku wybuchło Powstanie Styczniowe, sąsiedzi z Ostrowia namawiali go do objęcia komendy nad lokalnymi oddziałami. Przez długi czas odmawiał przystąpienia do powstania. Wszedł do walki w kwietniu 1863 roku. Objął dowództwo nad oddziałem kobryńskim, z którym m.in. urządził 17 maja udaną zasadzkę na oddział rosyjski pod Horkami. Stoczył jeszcze kilka potyczek. Ostatnia miała miejsce 13 lipca pod Kołodnem i zakończyła się porażką. W lipcu 1863 przebywał w majątku Elizy Orzeszkowej pod Kobryniem.

Traugutt w Paryżu, początek września 1863.

Wkrótce Traugutt postanowił udać się do Warszawy gdzie stawił się przed Wydziałem Wojny Rządu Narodowego, do którego dyspozycji się oddał. 15 sierpnia otrzymał awans na generała. Następnie został wysłany do Paryża, gdzie miał szukać możliwości pozyskania pomocy dla powstańców ze strony Francji. Misja nie przyniosła jednak sukcesu. Po powrocie udało mu się uzyskać poparcie stronnictwa *białych*, którzy wysunęli jego kandydaturę na dyktatora powstania. 17 października 1863 Romuald Traugutt został dowódcą powstania.

Jego przywództwo miało charakter tajny. Siedzibą dyktatora było mieszkanie przy ul. Smolnej 3, a sam Traugutt przybrał pseudonim Michał Czarnecki. Podawał się za kupca pochodzącego z Galicji. Traugutt podjął się próby reorganizacji sił powstańczych i przekształcenia słabo uzbrojonych i luźno zorganizowanych oddziałów partyzanckich w regularną armię. 25 października wydał instrukcję dotyczącą łączności, stacji pocztowych. 15 grudnia wprowadził jednolitą organizację wojsk powstańczych.

22 grudnia 1863 wydał dekret powołujący delegatów terenowych w celu uwłaszczenia chłopów. Nałożył podatek nadzwyczajny na Polaków przebywających za granicą.

Zabiegał o pożyczkę zagraniczną na finansowanie powstania. Pisał do Ojca Świętego z prośbą o błogosławieństwo, które pomogłoby poderwać społeczeństwo do walki. Jego agenci szukali wsparcia na Węgrzech, w Chorwacji i Czechach. Jeden z jego współpracowników napisał: „Był to człowiek dużej wiedzy wojskowej i ogólnej, wielkiego serca, oddany sprawie narodowej, energiczny, wytrwały, trudny do zwalczenia”.

Traugutt został aresztowany w nocy z 10 na 11 kwietnia 1864 roku, w swojej warszawskiej kwaterze przez rosyjską policję. Wydał go Rosjanom Artur Goldman, również powstaniec styczniowy. Początkowo Romuald Traugutt przetrzymywany był na Pawiaku, a później więziono go w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej.

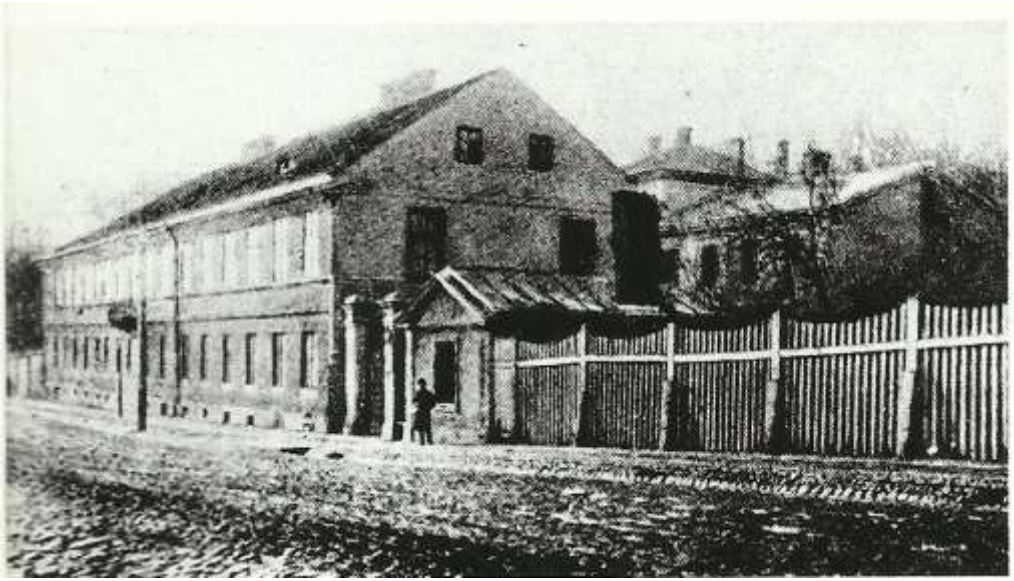

Dom przy ulicy Smolnej, miejsce aresztowania Traugutta

Próbowano wydobyć z niego informacje dotyczące dowództwa powstania, jednak on nie wydał nikogo. W czasie jednego z przesłuchań miał wypowiedzieć słynne zdanie

„Idea narodowości jest tak potężną i czyni tak wielkie postępy w Europie, że ją nic nie pokona”

Dnia 19 lipca 1864 roku wydano wyrok na Traugutta. Został on zdegradowany i skazany na karę śmierci. Wyrok wykonano przez powieszenie na stokach Cytadeli Warszawskiej dnia 5 sierpnia 1864 roku. Jego ostatnim gestem przed śmiercią, było ucałowanie krzyża, podczas gdy zebrany tłum śpiewał pieśń „Święty Boże”.

Zaraz po śmierci dyktatora, zaczął kształtować się swoisty kult jego osoby. Wielu świadków jego egzekucji przyrównywało tę śmierć do męki Chrystusa. We wrześniu 1864 roku w piśmie polskim *Ojczyzna* wydawanym w Szwajcarii po raz pierwszy pojawiły się nekrologi poświęcone Trauguttowi, wskazujące iż prowadził on życie *prawdziwie święte*. Opisywany był jako osoba niezłomna i dokonująca nadludzkich wysiłków Podjęto kroki w kierunku beatyfikowania jego osoby, jako symbolu poświęcenia i męczeństwa dla Ojczyzny.

22 stycznia 1964 roku w 101. rocznicę wybuchu powstania styczniowego Romuald Traugutt - symbol walki i poświęcenia dla Narodu – został patronem Szkoły Podstawowej nr 41 w Bydgoszczy